

INCEPUTURILE ACADEMIEI DOMNEȘTI DIN BUCUREȘTI *

de GHEORGHE CRONȚ

În Țările Române învățămîntul grecesc s-a suprapus formelor tradiționale de învățămînt : românesc și slavonesc. Fără să înlocuiască învățămîntul românesc și fără să facă cu desăvîrșire inutil învățămîntul slavonesc, școlile grecești organizate în țările noastre la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea reprezintă un învățămînt de grad mai înalt, suprapus învățămîntului tradițional, ca o formă de învățămînt superior¹. Dascălii greci au fost folosiți și în secolele anterioare de către numeroase familii boierești și de către curțile domnești, dar în Țara Românească învățămîntul grecesc a luat o formă organizată la sfîrșitul secolului al XVII-lea, sub egida și cu sprijinul statului feudal. Modelul l-au constituit școlile grecești din Imperiul Otoman și mai ales Academia Patriarhiei din Constantinopol. Inițiatorii și organizatorii școlilor grecești din Țările Române au cunoscut direct sau indirect și învățămîntul din centrele italiene. Organizarea învățămîntului grecesc reflectă nevoile de cultură generală ale păturilor conducătoare din țările noastre. Structura socială a acestor pături a condiționat istoricește însăși structura și orientarea ideologică a învățămîntului grecesc. S-au repercutat asupra acestui învățămînt și curente mari care frămîntau societatea europeană din perioada respectivă. Lupta dintre catolicism și protestantism, pentru atragerea poporului român, s-a simțit și în țările noastre încă din secolul al XVI-lea, folosindu-se în acest scop propaganda orală și scrisă, diferite forme de școli și mai ales dascălii particulari. Mișcarea ideologică bazată pe rivalitatea dintre teologia scolastică și filozofia neoaristotelică s-a afirmat în țările noastre mai puternic pe la mijlocul secolului al XVII-lea.

* Prezentul articol rezumă comunicarea cu același titlu prezentată la *Muzeul de istorie a orașului București*, în ședința publică din 17 martie 1965 și constituie un fragment din studiul autorului privitor la *Academia domnească din București* (în manuscris).

¹ Stanciu Stoian, *Un aspect al dezvoltării învățămîntului românesc în perioada lui de început*, în culegerea de studii *Din istoria pedagogiei românești*, București, 1957, p. 22.

Activitatea desfășurată de Pantelimon Ligaridis în Țara Românească are o deosebită importanță din punctul de vedere al istoriei învățămîntului. În colaborare cu Ignatie Petrițis, poate și cu alți învățați greci, Ligaridis a organizat, cu sprijinul politic al lui Matei Basarab, Școala greacă și latină din Tirgoviște, cu un caracter asemănător colegiilor catolice. Cercetările întreprinse de Ștefan Bîrsănescu¹ și de Victor Papacostea² cu privire la această școală pun în lumină caracterul ei de instituție școlară superioară. Se învățau aici în limbile greacă și latină: gramatica, retorica și logica. Școala, cu 12 elevi aparținînd marilor familii boierești, a funcționat în anii 1646—1650, reprezentînd încercarea de orientare procatolică a societății feudale românești în lupta contra ideilor Reformei. Existența acestei școli dovedește că regimul social-politic din vremea domniei lui Matei Basarab căuta să se consolideze și pe calea unui învățămînt de nivel superior, orientat împotriva ideilor înnoitoare răspîndite de adepții Reformei. Academia de la Sf. Sava avea să fie însă o veritabilă instituție de învățămînt, cu o bază filozofică neoaristotelică și cu o dezvoltare corespunzătoare transformărilor sociale din Țara Românească de la sfîrșitul secolului al XVII-lea.

I. CONDIȚIILE ȘI DATA ÎNFIINȚĂRII ACADEMIEI DE LA SF. SAVA

Orientarea științifică și filozofică dată Academiei constantinopolitane de către Teofil Coridaleu și discipolii săi la sfîrșitul secolului al XVII-lea a fost privită cu ostilitate de către ierarhia bisericească³. Aflată sub controlul autorităților otomane, biserica a obținut sprijinul acestora pentru a îndepărta din școala Patriarhiei pe dascălii considerați primejdioși prin ideile lor. Siliți să se expatrieze, mulți dintre dascălii acestei școli, venind unii după alții, s-au stabilit în Țara Românească și în Moldova, continuîndu-și aici activitatea. La sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea, transformările structurale din Țara Românească constituiau condiții prielnice pentru dezvoltarea unei activități intelectuale cu tendințe laicizante. Îndepărtați din Constantinopol unde n-au putut să reziste atacurilor obscuranțiștilor, unii dintre adepții filozofiei neoaristotelice au găsit în Țara Românească o libertate de gîndire, care le-a permis să-și continue aici activitatea cîrturărească.

¹ La Institutul de științe pedagogice, Ștefan Bîrsănescu a declarat într-o ședință din noiembrie 1965 că studiul său privitor la Școala din Tirgoviște, depus Institutului în manuscris, este anterior cercetărilor cu rezultate asemănătoare publicate de Victor Papacostea.

² Victor Papacostea, *Originile învățămîntului superior în Țara Românească*, în *Studii*, an. XIV (1961), nr. 5, p. 1139—1164. Idem, *Les origines de l'enseignement supérieur en Valachie*, în *Revue des études sud-est européennes*, Bucarest, tome I (1963), no. 1—2, p. 7—39.

³ Vezi Cléobul Tsourkus, *Les débuts de l'enseignement philosophique et de la libre pensée dans les Balkans*, Bucarest, 1948.

În Țara Românească susținătorul cel mai stăruitor al ideii de a se înființa o instituție de învățămînt, după modelul Academiei constantinopolitane și cu disciplinele de predare pe care el însuși le studiasse în Italia, a fost stolnicul Constantin Cantacuzino. Istoricii literari l-au caracterizat „cel mai învățat boier al țării”¹, „un erudit... și un umanist veritabil”². N. Iorga a apreciat că stolnicul „a fost o podoabă a învățaturii din epoca sa”³. Biblioteca stolnicului reflectă marea sa pasiune pentru lecturile științifice și filozofice⁴. În scrierile sale, el pune în lumină cu o deosebită insistență necesitatea și utilitatea învățaturii de carte. Stolnicul Cantacuzino a încercat desigur să exercite influența sa asupra fratelui său Șerban, în timpul domniei acestuia, pentru înființarea unei școli superioare. Vechea istoriografie românească a și considerat că Academia de la Sf. Sava a fost înființată de către Șerban Cantacuzino din îndemnul învățatului său frate⁵. Istoriceste se constată însă că nu există nici un document privitor la înființarea acestei școli de către Șerban Cantacuzino. Între Șerban Cantacuzino și fratele său stolnicul Constantin, care a putut stărui pentru înființarea unei școli superioare, relațiile n-au fost bune. Pentru a fixa data întemeierii acestei școli, trebuie să avem în vedere și împrejurările în care stolnicul a putut să determine o măsură domnească în acest sens.

Documentele arată că influența stolnicului Constantin Cantacuzino a fost puternică mai cu seamă asupra lui Constantin Brîncoveanu. Domnia acestuia a fost de fapt dominată de oligarhia boierească a Cantacuzinilor, între care cel mai activ a fost stolnicul. Fiind nepotul de soră al stolnicului și obținînd domnia cu sprijinul acestuia, Brîncoveanu a guvernat țara după sfaturile lui, consultîndu-l în toate problemele mari ale vieții de stat. Stolnicul a putut să exercite astfel asupra domnului întreaga sa influență și în ceea ce privește orientarea activității culturale din țară.

Se cunosc în prezent documente concludente care obligă pe cercetătorii istoriei învățămîntului românesc să părăsească teza istoriografiei vechi privitoare la înființarea Academiei de la Sf. Sava în vremea lui Șerban Cantacuzino. Cel care a îndrumat în acest sens cercetarea istorică a începuturilor Academiei domnești este Victor Papacostea⁶. Cercetînd documentele grecești, constatăm că în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino lipseau dascălii de care avea nevoie însuși domnul pentru fiul său. Printr-o scrisoare autografă din 8 noiembrie 1686, adresată lui Ioan Cariofil, mare logofăt al Patriarhiei din Constantinopol, domnul repetă

¹ Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, Sibiu, 1936, p. 138.

² Al. Piru, *Literatura română veche*, Buc., 1962, p. 314 și 322.

³ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VI, Buc., 1938, p. 493.

⁴ Vezi C. Dima-Drăgan, *Un catalog necunoscut al bibliotecii stolnicului Constantin Cantacuzino*, în *Revista Arhivelor*, VII (1964), nr. 2, p. 266—303.

⁵ D. Onciul, *Din istoria României*, Buc., 1914, p. 84; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. a III-a, vol. VIII, Buc., 1929, p. 240; N. Bănescu, *Academia grecească din București, și Școala lui Gheorghe Lazăr*, Cluj, 1925, p. 4; N. Iorga, *Istoria învățămîntului românesc*, Buc., 1928, p. 43.

⁶ V. Papacostea, *Doi bursieri ai lui Petru cel Mare la școlile din București*, în *Studii*, an. XIV (1961), nr. 1, p. 115—121.

o rugămintă a sa mai veche, cerînd să i se trimită un dascăl pentru fiul său¹. De lipsa dascălilor se plîngea, după șase ani, însuși stolnicul Constantin Cantacuzino. Din scrisoarea sa autografă adresată aceluiași Ioan Cariofil la 12 mai 1692 aflăm că stolnicul cerea să i se trimită din Constantinopol și din Veneția dascăli de limbile latină și greacă pentru fiii săi, exprimîndu-și îngrijorarea pentru soarta învățaturii copiilor săi, încredințată de nevoie unui dascăl de casă foarte slab². Dacă școala domnească ar fi existat în vremea lui Șerban Cantacuzino, acesta n-ar fi cerut în 1686 și nici fratele său Constantin n-ar fi căutat în 1692 peste hotarele țării profesori pentru fiii lor, plîngîndu-se că nu se găseau în țară dascălii de care aveau nevoie și că nici dinafară nu veneau.

Primul director al Academiei a fost Sevastos Kiminitul. Acesta atribuie înființarea școlii nu lui Șerban Cantacuzino, ci lui Constantin Brîncoveanu. Ni s-a păstrat în text grecesc o cuvîntare panegirică a sa intitulată „Închinare“ lui Șerban Cantacuzino³. În această cuvîntare cu aprecieri superlative pentru Șerban Cantacuzino nu figurează nici un cuvînt despre vreun merit al acestui domn ca întemeietor al Academiei. Dacă școala ar fi existat, directorul ei n-ar fi scăpat prilejul să elogieze pe Șerban Cantacuzino pentru o asemenea ctitorie. Dar peste opt sau nouă ani, același Sevastos Kiminitul a glorificat în cuvîntările sale pe succesorul lui Șerban Cantacuzino, adică pe Constantin Brîncoveanu pentru meritul de a fi înființat școala domnească. Posedăm patru cuvîntări în limba greacă, prin care Kiminitul laudă pe Brîncoveanu, precizînd că acesta a întemeiat școala domnească. În 1695 el se exprima astfel față de domn: „Chiar și în actualele împrejurări pline de greutate, de frămîntări și de nenorociri, într-o domnie ca aceasta aservită și lipsită de pază și ziduri, ai voit, pe lîngă celelalte, să înființezi un colegiu, sau mai bine zis o școală de crescut și înțelepțit sufletele, pentru ca prin mijlocirea dascălilor, cu lumina și cu prosperarea învățăturilor, să înveți pe tinerii nobili și iubitori de carte și pe toți cei ce voiesc, străini și pămînteni, un bine mai mare decît acesta nefăcîndu-se niciodată în lume“⁴.

Într-o altă cuvîntare, nedatată însă, același Sevastos Kiminitul adresează lui Brîncoveanu cuvintele următoare de laudă: „...dintre toate bunele înfăptuiri omenești pe care le-ai întreprins Măria Ta, cea mai mare, cea mai izbăvitoare și cea mai necesară este așezămîntul pe care cel dintîi și singurul între ceilalți ai hotărît să-l întemeiezi în statul și în domnia aceasta, înțeleg Școala Elinească, acest locaș — ca să mă exprim mai potrivit — de bună cultivare, faptă bună cum n-a fost și n-are să fie, urmărind ca astfel prin această educație liberă și prin învă-

¹ Textul grecesc al scrisorii în ms. gr. 974, f. 89—93, din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România.

² Textul scrisorii în același ms. gr. 974, f. 119.

³ Textul grecesc al cuvîntării a fost publicat în colecția Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, XIII, Buc., 1909, p. 211—215.

⁴ Textul grecesc, *ibidem*, p. 217.

țătură să luminezi și să înțelepțești sufletul și mintea celor ce doresc să învețe și năzuiesc după putere spre desăvârșirea omenească... pe care o oferă celor studiosi iscusita aprofundare și învățatură a cărții“¹.

O altă cuvîntare de laudă, foarte amplă dar rămasă tot nedată, adresată lui Constantin Brîncoveanu de același director al Academiei de la Sf. Sava, cuprinde următorul elogiu : „...suprema virtute omenească... fiind înțelepciunea și studiul și învățatura și lumina prea strălucitoare a cărții... a binevoit Pronia... ca Măria Ta cel dintîi și singurul în vremea Măriei Tale s-o așezi și pe aceasta în acest renumit stat spre a fi ca o mîndrie și stemă și cunună și cînte a patriei și spre a nu rămînea mai prejos pe lingă oricare altă domnie și alt stat“. În aceeași cuvîntare figurează și următoarea frază : „...acest izvor al tuturor bunelor înfăptuiri omenești, adică înțelepciunea și învățatura și prosperarea prin carte... Măria Ta l-a întemeiat în acest renumit stat... ceea ce nimeni n-a încercat vreodată în această țară“².

Relevăm, în sfîrșit, și cea de-a patra cuvîntare, aceasta datată din 1696, prin care Kiminitul elogiază pe Brîncoveanu pentru faptul că „a întemeiat o școală de învățaturi și de cultivare a sufletelor pentru prosperarea și folosul celor ce voiesc să învețe și să studieze în acest vestit stat și în această vestită domnie, faptă bună, mare și minunată, de care acest stat nu s-a învrednicit niciodată, nici în vremurile cele mai bune și fericite. Acest succes, întrece pe celelalte“³. Informațiile din cuvîntările celui care avea conducerea școlii sînt astfel concludente. În stilul hiperbolic al panegiricilor, Kiminitul arată deci că școala domnească a fost înființată de Brîncoveanu și că înainte de acest domn nu exista în Țara Românească un asemenea așezămînt. Ținînd seama de afirmațiile lui Sevastos Kiminițul din anii 1695—1696, apreciem că școala domnească a fost înființată cu puțin înainte de 1695 dar nu mai de vreme de 1692, cînd însuși stolnicul Constantin Cantacuzino căuta în afara țării profesori pentru fiii săi⁴.

În sprijinul concluziilor noastre stau și alte mărturii istorice. Astfel, în prefața liturghierului greco-arab tipărit la Snagov în 1701, patriarhul Atanasie al Antioheii arată că venind în Țara Românească s-a convins personal de adevărul celor auzite cu privire la activitatea culturală desfășurată de Constantin Brîncoveanu, constatînd că acesta a înzestrat țara cu numeroase așezămînte mărețe și „în special cu cursuri academice și școli de diferite învățaturi și studii, anume grecești și slavo-nești și băștinase“⁵. În sfîrșit, însuși Brîncoveanu se considera întemeietorul Școlii de la Sf. Sava, folosind în hrisovul său din 9 septembrie

¹ Textul grecesc, *ibidem*, p. 219.

² Textul grecesc, *ibidem*, p. 227 și 229.

³ Textul grecesc, *ibidem*, p. 246.

⁴ Înființarea școlii „în preajma anului 1695“ a fost admisă, desigur pe baza cercetărilor lui Victor Papacostea, și de redactorii tratatului de *Istoria României*, III, București, 1963, p. 263. În acest sens și Ion Ionașcu, *Cu privire la data întemeierii Academiei domnești de la Sf. Sava din București*, în *Studii*, XVII (1964), nr. 6, p. 1253—1271.

⁵ I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I. București, 1903, p. 426.

1707, prin care acorda școlii o subvenție bănească anuală pentru hrana elevilor străini și a celor săraci, aceste cuvinte : „mișcat de gând bun și de dumnezeiască rîvnă ne-am hotărît a întemeia o școală înaltă de obște pentru școlarii localnici și străini în București... în venerabila mănăstire a Sfîntului Sava“¹.

Școala înființată între anii 1693—1695 de Brîncoveanu sub influența directă a stolnicului Cantacuzino avea să dăinuiască cu scurte întreruperi pînă la începutul secolului al XIX-lea, contribuind la răspîndirea culturii literare, științifice și filozofice în societatea românească. Prin cultura sa umanistă, Cantacuzino a fost exponentul cărturarilor români doritori să înzestrezze țara cu o instituție de învățămînt superior. Prin stăruința sa de a crea mijloace spre a împărtăși binefacerile culturii nu numai românilor ci și celorlalte popoare subjugate de turci, Brîncoveanu a urmărit întărirea solidarității antiotomane. Prin întemeierea Academiei de la Sf. Sava, Cantacuzino și Brîncoveanu au adus servicii reale culturii românești în condițiile istorice de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Aceștia apar ca inițiatori, dar ei au fost exponenții necesităților sociale și ai cerințelor culturale proprii Țării Românești din perioada respectivă și au urmărit prin înființarea unei școli superioare să creeze susținători luminați ai sistemului de guvernare ce se afla în mîinile lor.

II. ACADEMIA DOMNEASCĂ ÎN TIMPUL LUI CONSTANTIN BRÎNCOVEANU

Nu ni s-a păstrat actul lui Constantin Brîncoveanu privitor la înființarea Academiei, dar prin hrisovul său din 1 septembrie 1707, domnul asigură acestei instituții o subvenție anuală de 300 de taleri pentru întreținerea dascălilor². Hrisovul prevedea că pentru obligațiile lor privitoare la materiile de învățămînt, „acești dascăli... lua-vor învățatură den patrierșasca carte“ întocmită de *Hrisant Notara*, patriarhul Ierusalimului. La data cînd Brîncoveanu dădea acest hrisov al său, Academia avea deci un regulament, pe care actul domnesc îl menționează sub denumirea de „carte patrierșască“. Regulamentul a fost întocmit în august 1707 pe cînd patriarhul Hrisant Notara se găsea în București³. În cursul secolului al XVIII-lea școala a și rămas sub patronajul patriarhiei Ierusalimului, păstrînd și caracterul de instituție școlară destinată tinerilor din

¹ Textul hrisovului în Hurmuzaki, XIV/1, p. 394.

² Reconstruind și înzestrînd biserica mănăstirii Sf. Gheorghe din București, Brîncoveanu îi asigură întreținerea din dobînda celor 30.000 de ducați depuși la „Zeca“ din San Marco de la Veneția. Această dobîndă echivala cu 810 taleri, din care 300 urmau să fie dați școlii domnești pentru lefiele profesorilor. Textul hrisovului a fost publicat de V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, tom. IV, București, 1901, p. 23—25.

³ Ajutat de Constantin Brîncoveanu să facă studii în Rusia, în Italia, în Franța și în Anglia, Hrisant Notara își însușise largi cunoștințe științifice și filozofice și cunoscuse progresul culturii europene din vremea sa. Date biografice la Hrisostom Papadopoulos, Δοσιθεός Πατριάρχης ἑ Ιεροδολιμου, Ierusalim, 1907.

lările de sub stăpînirea turcească. Rolul activ al lui Hrisant Notara în organizarea învățămîntului grecesc din București și din Iași¹ se explică prin condițiile istorice obiective în care se găsea clasa conducătoare din Țările Românești la începutul secolului al XVIII-lea. Stolnicul Constantin Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu, împreună cu susținătorii lor dintre cărturari și clerici, năzuiau să dea culturii societății românești din vremea lor o orientare care să permită și folosirea influențelor culturale occidentale și păstrarea învățăturilor bisericii ortodoxe. Această orientare exprima năzuința reprezentanților clasei dominante de a-și însuși o cultură superioară care să le întărească prestigiul și autoritatea în fața maselor populare, dar reflecta și preocuparea lor de a da sprijin pe calea activităților culturale popoarelor creștine din Imperiul Otoman în lupta acestora împotriva stăpînirii turcești. Prin cultura sa și prin personalitatea sa, Hrisant Notara era sfătuitorul potrivit de care s-au folosit conducătorii Țării Românești spre a da școlii domnești organizarea de care aveau nevoie².

Regulamentul din august 1707, redactat în limba greacă, stabilește programa de învățămînt, are și caracterul de regulament disciplinar, cuprinde și indicații de orar școlar³. Se prevedeau trei dascăli „distingiți prin cucernicie și bune moravuri“. Se fixau și îndatoririle lor. Primul dascăl avea obligația de a preda următoarele șapte materii: logica, retorica, fizica, despre cer (cosmografia), despre nașterea și pieirea lucrurilor, despre suflet, metafizica. Acest dascăl trebuia să facă lecții atât dimineața, cât și după amiază, alegînd obiectele de învățămînt după gradul de pricepere al elevilor. Dimineața el avea să predea cite două materii: fie logica și cosmografia, fie fizica și despre suflet, fie retorica și metafizica, dar „nu ambele materii aceluiași școlari, ci celor mai înaintați cele mai înalte, iar celor mai nepregătiți cele mai simple, deoarece nu va preda metafizica celor care nu au parcurs încă fizica și astfel va preda lecțiile în cele două clase ale școlarilor“. După amiază, acest dascăl trebuia să predea elevilor exerciții practice: pe cei care urmau logica să-i exercite asupra propozițiilor și silogismelor, precum și asupra argumentației dialectice și sofistice, celor care urmau retorica să le dea exerciții retorice pe care să le corecteze apoi el însuși, iar celor care studiau celelalte materii filozofice să le dea teme de repetare și dictare, obligîndu-i să discute în contradictoriu și să dezlege antitezele, „soluționînd mutual problemele“.

Cel de-al doilea dascăl trebuia să predea dimineața de asemenea „două științe“ începînd cu discursurile lui Isocrate, explicînd apoi tragediile lui Sofocle și Euripide, după aceea cuvîntările și stihurile lui

¹ Vezi Șt. Birsănescu, *Academia domnească din Iași, 1714—1821*, Buc. 1962, p. 33—34.

² Manuscrisele grecești de sub cotele 17, 83, 558, 638 și 662 din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cuprind lucrări și scrisori ale acestui patriarh de o valoare deosebită pentru studiul relațiilor culturale greco-române. Vezi alte indicații în I. Bianu, și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I, Buc., 1903, p. 323—326, precum și în D. Russo, *Studii istorice greco-române, Opere postume*, II, Buc., 1939, p. 533.

³ Textul grecesc, în Hurmuzaki, XIV/1, p. 393—394.

Grigorie de Nazianz, apoi epistolele lui Sinesius și cuvîntarea lui despre împărăție, apoi odele lui Pindar și în sfîrșit discursurile lui Demostene, „îmbinînd întotdeauna cele mai ușoare cu cele mai grele, după puterea școlarilor“. În orele de după amiază, acest dascăl avea să predea sintaxa lui Alexandru Mavrocordat cu exerciții simple și să corecteze temele; trebuia să mai facă lecturi din Epistolele Apostolilor, din Xenofon, din Plutarh și din Tucidide, dînd elevilor și cunoștințe de poetică¹.

Cel de-al treilea dascăl avea obligația de a explica în orele de dimineață două din următoarele teme: cugetările lui Hrisolora și Caton, ale lui Phocylides, ale lui Pitagora, miturile lui Esop, îndemnurile lui Agapet, canoanele celor 12 sărbători, epistolele lui Simokates, operele lui Homer, precum și să învețe pe copiii începători în gramatică prosodia și ortografia. După amiază, acest dascăl trebuia să predea reguli de gramatică cu teme după lucrarea lui Laskaris, dar fără numeroasele semnificații și fără regulile de sintaxă specială care rămîneau în sarcina celui de-al doilea dascăl. Lecțiile acestea de gramatică urmau să fie făcute în limba „apla“, adică în limba greacă vorbită, spre a fi înțelese de elevi. Pentru completare, acest dascăl trebuia să mai facă împreună cu elevii săi lecturi din Evanghelie și din Faptele Apostolilor. Elevii erau obligați să rezume lecțiile, iar explicațiile să le scrie în limba „apla“, dascălul trebuind să le corecteze. Se mai stabilea prin gramata patriarhului Hrisant că cei trei profesori trebuiau să facă lecțiile lor numai în cinci zile pe săptămîină și anume: luni, marți, miercuri, vineri și sîmbătă, pentru ca elevii să aibă două zile libere: joia și duminică².

Analizînd programa școlară stabilită prin regulamentul patriarhului Ierusalimului, constatăm că se propunea un învățămînt orientat spre disciplinele științifice și filozofice, cu materii de studiu pe care le găsim și în programa Academiei patriarhiei din Constantinopol și în programa unor instituții școlare italiene, între care se numără și universitatea din Padova, pe care a frecventat-o însuși Hrisant Notara. Fără a fi fost menționate ca materii de învățămînt în regulamentul din 1707, s-au predat în această Academie și noțiuni de geografie și de medicină, „iatrofilozoful“ ca dascăl de medicină fiind remunerat de curtea domnească³. Academia avea deci în timpul lui Brîncoveanu profilul unui colegiu și caracterul de grup școlar, cuprinzînd toate gradele de învățămînt: inferior, mediu și superior.

În timpul lui Brîncoveanu, școala n-a avut trei dascăli cum s-a stabilit prin regulament. Hrisovul din 1 septembrie 1707 menționează numai doi dascăli: cel mare și cel de-al doilea⁴. Școala funcționa în chiliile mănăstirii Sf. Sava, care era metoh al mănăstirii Sf. Gheorghe din București. Prin hrisovul său din 9 septembrie 1707, Brîncoveanu a pus școala domnească sub îngrijirea mănăstirii Sf. Gheorghe din Bucu-

¹ Textul grecesc, *ibidem*, p. 393.

² Textul grecesc, *ibidem*, p. 393—394.

³ Cercetările doctorului N. Vătămănuș dovedesc existența cursurilor de medicină în această Academie. Îi mulțumesc pentru informațiile pe care ni le-a dat prin comunicarea sa *Învățămîntul medical la Academia domnească din București* (în manuscris).

⁴ Textul în V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, tom IV, Buc., 1901, p. 24—25.

rești, autorizând pe egumen să ia cite 50 de lei din vama bălții Greaca și să-i folosească pentru hrana „ucenicilor celor ce învață și sînt orînduiți dintre străini și săraci“. Din venitul vămii domnești, Brîncoveanu asigura astfel școlii un ajutor bănesc permanent pentru întreținerea elevilor străini și a celor „săraci“, dînd egumenului porunca: „să te îngrijești... de acea școală și să nu cheltuiești fără socoteală acei bani“¹.

Despre începuturile și dezvoltarea Academiei în timpul domniei lui Brîncoveanu posedăm informații directe chiar de la unii contemporani ai acestuia. Cuvîntările lui Sevastos Kiminitul pun în lumină caracterul de instituție superioară al școlii întemeiate de Brîncoveanu. Școala a impresionat pe străini chiar de la începutul ei. Descriind într-o lucrare a sa starea școlilor grecești de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea, Alexandru Helladius apreciază îndeosebi școala domnească din București, pe care o numește „academie“, arată că această școală era frecventată de mulți studenți², numărul lor trecînd uneori și de 150 și de 200. În 1713, dădea relații despre mersul școlii din București, directorul și dascălul ei de filozofie Marcu Porfiroopoulos într-o scrisoare a sa către patriarhul Hrisant³. De la acest dascăl ni s-a păstrat în grecește o scrisoare adresată în 1715 aceluiași patriarh în timpul domniei lui Ștefan Cantacuzino, succesorul lui Brîncoveanu. El arată că noul domn ocrotea școala, îngrijindu-se „ca un binefăcător și de dascăli și de ucenici“⁴.

* * *

Academia de la Sf. Sava a fost o școală domnească în sensul că a fost înființată, organizată și susținută prin acte domnești, cu sprijinul puterii domnești⁵. Pentru domniile Țării Românești această școală a fost un mijloc menit să le întărească prestigiul și autoritatea politică în primul rînd față de boieri și cler, apoi și față de celelalte categorii sociale. Ca instituție școlară, Academia a fost destinată nu numai băștinășilor, ci și străinilor. Acest caracter și-l va păstra pînă la 1821. S-a asigurat pe această cale pregătirea multor intelectuali din țările balcanice. Dacă avem în vedere faptul că Academia a fost întreținută pe contul poporului român din bunurile și veniturile Țării Românești, pregătirea intelectualilor din țările balcanice în această școală apare ca o contribuție a poporului român la promovarea culturii și la întărirea solidarității acestor popoare pentru o rezistență comună împotriva opresiunii turcești.

¹ Textul hrisovului în Hurmuzaki, XIV/1, p. 394—396.

² Al. Helladius, *Status praesens Ecclesiae Graecae*, Altdorf, 1715, p. 17: „Neque mirum est Bucarestium Academiam vocari... Numerus studiosorum, quandoque CL, quandoque CC superat“.

³ Textul în Hurmuzaki, XIV, 1, p. 526—527.

⁴ Textul, *ibidem*, p. 703, 704.

⁵ Vezi articolul nostru, *Academia domnească din București în secolul al XVII-lea, în Studii*, XVIII (1965), nr. 4, 833—848. Într-un recent articol intitulat *Autour des origines de l'Académie Grecque de Bucarest*, publicat în revista *Balkan Studies*, VI (1965), p. 265—280, savantul grec Cleobul Tsourkus susține că această Academie a fost înființată în 1675 sub domnia lui Gheorghe Duca, dar argumentele sale nu au o bază documentară convingătoare.

Măsurile domnești privitoare la organizarea și întreținerea școlii au fost determinate și de necesitatea pregătirii știutorilor de carte pentru nevoile aparatului administrativ al statului feudal în continuă dezvoltare. Prezența lor activă și crescândă în politica și economia țării obliga pe boieri să dea fiilor lor o instrucție de un grad mai înalt. Meșteșugarii și mai ales negustorii aspirau și ei să dea mai multă învățatură de carte fiilor lor, pe măsură ce rolul lor în societatea feudală creștea prin activitățile lor industriale și comerciale. Asupra gândirii societății feudale românești s-au exercitat în acest secol influențe iluministe și umaniste care au contribuit de asemenea la orientarea clasei conducătoare spre un învățământ mai înalt. Dar potrivit concepțiilor feudale, învățătura mai înaltă era destinată să asigure în interesul clasei conducătoare comportarea înțeleaptă a știutorilor de carte, socotindu-se, precum s-a exprimat cronicarul Radu Popescu, că „la cei răi și cumpliti nu trec filozofiile și învățăturile“¹. Constantin Brincoveanu socotea că asigurarea acestei școli mijloacele trebuitoare și pentru întreținerea elevilor „săraci“. Știm însă că aceștia nu erau copii din popor, din familiile oamenilor cu adevărat săraci, ci erau fiii de negustori și de meșteșugari, iar unii aparțineau familiilor refugiaților din țările balcanice. Prigoniți de turci, mulți greci, macedoneni, albanezi, bulgari și sârbi își părăseau patria și se așezau în Țările Române. Oricare ar fi fost starea lor socială în patria lor, ei erau aici oameni „săraci“. Aceștia prețuiau învățătura de carte și ca un mijloc direct spre a-și asigura existența și a lupta împotriva opresiunii turcești. Erau stăruitori în a căuta o școală care să deschidă perspective bune copiilor lor.

Cu fiii de boieri, de negustori și de meșteșugari înstăriți, precum și cu fiii refugiaților așezați în țară, Academia de la Sf. Sava nu a fost o instituție de învățământ destinată maselor populare și a rămas pînă în preajma anului 1821 în limitele concepțiilor clasei conducătoare din statul feudal. Cu tot acest caracter, Academia oferea un învățământ în cadrul culturii universale cu o pronunțată orientare spre disciplinele științifice și filozofice. A fost o instituție de învățământ care a împărtășit tinerilor români creațiile culturii universale în spiritul laicizant al secolului al XVIII-lea.

¹ Radu Popescu, *Istoria domnilor Țării Românești*, ediție critică de Const. Greceanu, cu studiu introductiv de Eugen Stănescu, București, 1963. p. 33.